

**ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 061 ЖУРНАЛІСТИКА:
БАР'ЄРИ ТА СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ У ПЕРІОД ВІЙНИ**

Мельнікова Ю. О., Рула Н. В., Шульженко А. С.

ВСТУП

Пандемія COVID-19 стала потужним поштовхом для розвитку дистанційних технологій навчання не тільки в Україні, а й світі. Повномасштабне вторгнення Росії було останнім кроком до утвердження дистанційної освіти в Україні як основи для її здобуття на всіх рівнях.

Бердянськ, де розташований Бердянський державний педагогічний університет (далі – БДПУ), був окупований уже на третю добу, 27 лютого 2022 року. Через це освітній процес в університеті на деякий час був призупинений, професорсько-викладацький склад перебував у відпустці, а здобувачі – на вимушених канікулах. Повноцінно освітній процес у дистанційному форматі відновився в травні 2022 року, коли ректор і проректори виїхали на підконтрольну Україні територію і вивезли печатку й основні правовстановлюючі документи.

Онлайн-формат забезпечив доступ до навчання без обмежень географії чи фізичної присутності, він дозволив українським здобувачам освіти, а також студентам інших країн мати доступ до якісної освіти незалежно від їхнього місцезнаходження, соціального статусу або інших обставин. Він згуртував учителів, викладачів та здобувачів, які стали вимушеними внутрішніми переселенцями, біженцями за кордоном, а також тих, хто залишився на тимчасово окупованій території України та на прифронтових територіях і щодня страждає від обстрілів, не може повноцінно та безпечно для власного життя і здоров'я здобувати освіту.

Своєчасне та оперативне впровадження дистанційної форми навчання в умовах воєнного стану дало можливість максимально зберегти кадровий склад закладів вищої освіти, продовжити навчання без небезпечних для життя щоденних поїздок до закладів вищої освіти (далі – ЗВО) студентів і викладачів, зацікавити учасників освітнього процесу впроваджувати сучасні інтерактивні технології, а в результаті розвинути дистанційний формат навчання в єдине інформаційно-освітнє середовище університету, розширити електронну навчально-

методичну основу закладу, зберегти колишній освітній потенціал та розвивати його¹.

Одним із бар'єрів, із якими стикаються не тільки здобувачі вищої освіти, а й суспільство загалом, є інформаційний. Тому, особливо під час навчання майбутніх журналістів, усе більшої уваги варто надавати поняттям «медіаосвіта», «медіапедагогіка» «медіакомпетентність» та «медіаграмотність», адже ворог використовує всі можливі технології інформаційно-психологічних операцій і роль інформаційної безпеки держави досягає апогею. Медіаграмотна особа має здатність до сприйняття, аналізу, оцінки медіатекстів, розуміння соціокультурного та політичного контексту функціонування медіа в сучасному світі, кодових та репрезентаційних систем, використовуваних різномунітними каналами медіа.

Медіаосвіта в країнах Заходу вже давно досягла надто високого рівня, набула статусу обов'язкового компонента навчання. У нашій державі, незважаючи на постійні інформаційно-психологічні операції з боку РФ, процес засвоєння базових знань і вироблення навичок медіаграмотності через введення відповідних дисциплін в освітній процес та проведення різноманітних заходів значно затримався. Тому в БДПУ навчання студентів-журналістів проходить зокрема з акцентом на освітні компоненти відповідного спрямування, а дистанційний формат цілком задовольняє всі потреби щодо розвитку медіа грамотності здобувачів вищої освіти².

1. Роль, сутність та значення дистанційної освіти у період після повномасштабного вторгнення

На сьогодні в умовах воєнних дій в Україні не стоїть питання ефективності чи неефективності дистанційної освіти загалом. Онлайн-навчання – це єдина можливість збереження ритму безпечного освітнього процесу для багатьох установ. Науковці досліджують позитивні та негативні аспекти дистанційного навчання під час війни, намагаються знайти оптимальні рішення для його поліпшення в сучасних реаліях. Так, дослідники (В. Кухаренко, В. Гриценко, Р. Горбатюк, Р. Гуревич, Т. Гусак, В. Олійник, Л. Романишена, П. Стефаненко, С. Кудрявцева, В. Колос та ін.) зосереджують посилену увагу на

---

¹ Родінова Н., Червоній М., Діордіца І. Особливості дистанційного навчання студентів в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. № 4(9). 2022. С. 285–296.

² Рула Н.В., Шульженко А.С. Розвиток медіаграмотності майбутніх журналістів у закладах вищої освіти. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Вип. 2. Бердянськ : БДПУ, 2022. С. 365–375.

впровадженні дистанційного навчання в закладах вищої освіти. Ця тема висвітлюється переважно науковцями з України, оскільки є нагальна потреба знаходити швидкі рішення для збереження освітнього процесу в умовах воєнного стану.

У науковій літературі існує багато визначень дефініції «дистанційне навчання». Так, О. Павленко визначає його як технологію, що ґрунтується на принципах відкритого навчання, передбачає активне використання комп'ютера, цифрового навчального матеріалу, матеріалу, розробленого відповідно до чинних освітніх програм, із можливістю його доставлення здобувачу освіти як під час спілкування у реальному часі, так і незалежно від нього³. На думку А. Рибалко, дистанційне навчання – це форма навчання, в основу якої покладено використання комп'ютера, комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, що дає змогу встановити й налагодити інтерактивну взаємодію між викладачем і здобувачем освіти на різних етапах навчання⁴. І. Ушкаленко та Ю. Зелінська характеризують дистанційне навчання як форму навчання, що є оптимальною для тих здобувачів освіти, які бажають продовжувати освітню діяльність, але не мають можливості відвідувати заклад освіти регулярно⁵. Із наведених визначень бачимо, що науковці характеризують дистанційну освіту як таку, що здійснюється за допомогою інформаційних технологій і є зручною для здобувачів, які не можуть офлайн відвідувати заклади освіти. Проте на сьогодні дистанційна освіта – це ще й форма навчання, яка дає можливість безпечно для життя здобувача освіти отримувати знання за допомогою інформаційних технологій та засобів зв'язку з будь-якого куточка планети. Традиційно викладачі та здобувачі взаємодіють через мережу Інтернет, використовуючи відеоконференції, електронні платформи для навчання, форуми, електронну пошту, месенджери та інші онлайн-інструменти.

---

³ Павленко О. О. Використання дистанційного навчання у вищих навчальних закладах. *Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Філософія. Психологія. Педагогіка. 2007. № 3 (21). С. 78–85.

⁴ Рибалко А. П. Використання дистанційної форми навчання в процесі математичної підготовки студентів-економістів. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 5 (77). С. 106–111.

⁵ Ушкаленко І. М., Зелінська Ю. С. Дистанційна форма навчання у вищих навчальних закладах України та інших країнах. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6254> (дата звернення: 25.03.2024).

Розглядаючи дистанційне навчання як окрему, відмінну від традиційної, форму, Р. Горбатюк⁶ та З. Курлянд⁷ визначають такі її характерні риси, як-от: гнучкість, нерегламентованість, модульність, паралельність, всеосяжність, економічність, соціальну рівноправність, інтернаціональність, нову роль викладача тощо.

Дистанційна освіта, починаючи з 24 лютого 2022 року, стала єдиним джерелом отримання знань, яке доступне українським здобувачам освіти на сьогодні. Майже відразу після початку вторгнення Росії в Україну Міністерством освіти і науки України був розповсюджений документ з роз'ясненням щодо організації освітнього процесу в умовах правового режиму воєнного стану⁸. Відповідно до цього документу окреслені основні моменти, що стосуються форми навчання, організації освітнього процесу всіх рівнів, отримання документів про освіту тощо. Цей документ є дорадчим і дає роз'яснення основних проблемних моментів, які стосуються освіти в умовах воєнних дій на території України. Специфіка дистанційного навчання в ньому не розглядається, а тим більше не аналізується⁹.

Бердянський державний педагогічний університет з перших днів повномасштабного вторгнення опинився в окупації, де освітній процес був тимчасово припинений. На сьогодні - це тимчасово переміщений ЗВО, функціонування якого забезпечене переважно в онлайн-форматі. З огляду на безпекову ситуацію наразі навчання проводиться дистанційно в синхронному та асинхронному режимах¹⁰.

Дистанційне навчання в БДПУ, а також в інших ЗВО України, має як свої переваги, так і недоліки. Так, віддалений доступ дає можливість

---

⁶ Горбатюк Р. М. Структурно-функціональна модель технології формування педагогічної фасилітації майбутніх інженерів-педагогів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць. Вип. 44. Київ; Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. С. 290–294.

⁷ Курлянд З. Н. Теорія і методика професійної освіти: навч. посіб. Київ : «Знання», 2012. 390 с.

⁸ Відповіді на поширені запитання щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/vidpovidi-na-poshireni-zapitannya-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-umovah-karantinnih-obmezhen> (дата звернення: 25.03.2024).

⁹ Троцько В., Чернозубкін І. Досвід використання системи дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 2 (70). С. 100–105.

¹⁰ Проблеми і перспективи розвитку онлайн-освіти: монографія / за заг. ред. д-р-рекон. наук, проф. Т. А. Васильової, С. І. Котенка. Суми : Сумський державний університет, 2023. С. 62.

здобувачам користуватися навчально-методичними матеріалами з будь-якої точки світу, де є доступ до мережі Інтернет. Це привабливо для тих, хто, по-перше, змушений був виїхати за кордон, але все одно продовжує навчання в українських університетах; по-друге, внутрішньо переміщені особи, які виїхали з тимчасово окупованих або прифронтових територій; по-третє, люди, які мають обмежені можливості щодо фізичного перебування в закладах освіти тощо.

Ще однією перевагою дистанційного навчання є гнучкий графік, який дає можливість здобувачам самостійно планувати свій розпорядок дня. Це дуже зручно для тих студентів, які вимушені поєднувати здобуття освіти з роботою.

Розвиток навичок самостійності та самоорганізації у віддаленому форматі – це дуже важлива риса характеру, якою мають володіти здобувачі освіти. Оскільки вони повинні бути відповідальними за власне навчання, організовувати свій час та виконувати завдання без нагляду викладача. Окрім цього, студенти мають вміти віддалено взаємодіяти з викладачами за допомогою різних каналів зв'язку (електронна пошта, різні чати, форуми тощо). Адже здобувачі повинні усвідомлювати свою відповідальність і вміти ефективно та вчасно комунікувати з науково-педагогічним складом університету (відповідати на повідомлення, дотримуватися дедлайнів тощо).

І, мабуть, найголовніше – це технології, які дають можливість організувати дистанційну освіту і якісно надавати послуги здобувачам освіти. Відеоконференції, спеціалізоване навчальне програмне забезпечення – усе це може покращити взаємодію між викладачем та студентами.

На сьогодні БДПУ є «університетом без стін»¹¹, він втратив усю матеріально-технічну базу, але попри це залишається одним із провідних педагогічних ЗВО України. Технологічне забезпечення освітнього процесу – на найвищому рівні: є доступ до електронної системи навчання Moodle, сайту університету, репозитарію. Усім викладачам, хто має таку потребу, надано ноутбуки для того, щоб освітній процес із використанням спеціалізованих платформ для віддаленої комунікації та навчання (наприклад, Zoom, Microsoft Teams, GoogleMeet тощо) відбувався без перешкод.

Окрім переваг дистанційної освіти, яка в період війни є єдиним каналом, що згуртовує здобувачів української освіти по всьому світу, є й недоліки, на які варто звернути увагу. Відсутність самодисципліни, розхитаний емоційний стан призводять до того, що здобувачі освіти

---

¹¹ Університет без стін: збереження академічного потенціалу в умовах війни. Колективна монографія, за редакцією Яни Сичкової; авт. кол. І. Богданов, О. Гуренко, С. Ковачов, Г. Лопатіна, А. Попова, Я. Сичкова, Н. Цибуляк. Видавництво «Aliyant», 236 с.

невчасно виконують завдання, не комунікують із викладачем, відкладають на потім засвоєння того чи того матеріалу. Як наслідок – значні прогалини в опануванні навчального матеріалу та практичних навичок. Окрім цього, на відміну від традиційного навчання, відсутність особистого нагляду, індивідуальної уваги чи допомоги з боку викладача можуть також негативно впливати на якість освіти. Здобувачам не вистачає саме тієї присутності викладача, яка була в аудиторії.

Не менш важливим чинником, який негативно впливає на здобуття дистанційної освіти студентами, є відсутність соціальної взаємодії. Навчання в такому форматі обмежує здобувачів комунікувати між собою, дискутувати, обмінюватися ідеями, досвідом тощо. Відсутність «живого спілкування» не дає їм змоги повноцінно відчувати себе командою, яка повинна справлятися з різними завданнями, труднощами, уміти знаходити вихід зі складних ситуацій тощо.

Технічні проблеми – це один з найпоширеніших недоліків, із яким стикаються здобувачі. На сьогодні ця проблема не є такою гострою, оскільки за більше ніж два роки після повномасштабного вторгнення Україна навчилася шукати вихід із ситуації. Проте ця проблема є досить актуальною для студентів, які вимушені знаходитися на тимчасово окупованій території. Для доступу до навчальних матеріалів або підключення до занять здобувачам освіти доводиться підключатися через VPN, а іноді вони взагалі не мають доступу до інтернету.

Цей перелік переваг та недоліків дистанційної освіти не є вичерпним, він щодня може продовжуватися, але найголовніше те, що дистанційна освіта врятувала українське освітнє середовище, дала поштовх для розвитку нових форм та методів навчання, які є ефективними в умовах воєнного стану на всій території України.

2. Аналіз ефективності дистанційного навчання студентів-журналістів БДПУ у воєнних реаліях

Для виявлення ефективності дистанційного навчання, бар'єрів, які з цим пов'язані, шляхів подолання труднощів під час здобуття вищої освіти було проведено анонімне опитування «Дистанційне навчання під час війни» серед здобувачів, які навчаються за спеціальністю 061 Журналістика в БДПУ.

Опитування мало на меті насамперед вивчити думки та досвід студентів-журналістів щодо ефективності дистанційного навчання, виявити його переваги та недоліки, а також з'ясувати очікування здобувачів щодо можливих сценаріїв розвитку дистанційного навчання у подальшому.

Дослідження проводилося у формі онлайн-анкети (гугл-форми) серед здобувачів-журналістів денної і заочної форм навчання, які залучені

до дистанційного навчання спочатку через пандемію, а з 2022 року – через повномасштабне вторгнення російської армії на територію України і тимчасове переміщення університету до Запоріжжя.

Анкета містила запитання відкритого і закритого характеру, що дозволило зібрати не тільки кількісні, але й якісні дані. Уся інформація, яку надали респонденти, була оброблена й проаналізована анонімно, результати представлені в узагальненому вигляді. Для обробки отриманих даних був застосований статистичний та текстовий аналіз.

Наведемо дані, які характеризують аудиторію опитуваних. На першому курсі онлайн-анкету заповнили 50,9% здобувачів, на другому – 44,5%, на третьому і четвертому – по 47,3% від загальної кількості студентів на кожному курсі навчання. З них на денній формі – 54,5%, на заочній – 45,5%. Місця проживання респондентів розподілилися таким чином: 13,6% – на тимчасово окупованій території, 18,2% – за кордоном, 68,2% – на підконтрольній Україні території. На питання «*Чи змінилося Ваше місце проживання після 24 лютого 2022 року?*» 27,3% відповіли *–ні*, 72,7% – *так, це пов'язано з повномасштабним вторгненням*.

Відповіді на питання «*Чи задоволені Ви організацією дистанційного навчання в університеті?*» розподілилися так: 63,6% – *повністю задоволений (-а)*, 31,8% – *мабуть, задоволений (-а)*, 4,5% – *важко відповісти*.

Для більшості опитуваних (72,7%) умови доступу до дистанційної освіти з початком повномасштабної війни не змінилися, 27,3% зазначили, що умови доступу погіршилися. Це пов'язано насамперед з відсутністю інтернету або перебоями в зв'язку і електропостачанні, повітряними тривогами. Наведемо декілька відповідей: *Змінилась якість інтернету у зв'язку із вторгненням та, подекуди, і доступ до нього; В окупації не було зв'язку, після виїзду за кордон через особисті причини; По-перше, саме недоступність є основним джерелом погіршення умов. Викладачі з окупованих територій не завжди мають доступ до інтернету, і студентам страшно за них тощо.*

Серед проблем, із якими зіштовхнулися респонденти під час дистанційної освіти у воєнний час, були названі такі: *Емоційний стан, апатія; Технічні перешкоди; Необхідність працювати; Необхідність працювати, емоційний стан, самоорганізація, відсутність бажання робити хоч щось; Технічні перешкоди, самоорганізація, емоційно-психологічний стан; Загалом втрата відчуття процесу навчання, освіти в цілому. От я ніби є на конференціях, до того ж активно, але я не відчуває студентське життя, немає того хвилювання перед заліками та екзаменами, навіть, немає залікової книжки. Мені подобається спілкуватись, жартувати і взаємодіяти з викладачами*

в офлайн режимі, але зараз можливостей для цього майже немає. Технічні перешкоди також бувають, але на щастя не так часто тощо. Найчастіше здобувачі зазначали, що основною проблемою став важкий емоційний стан.

Наведемо декілька відповідей на питання «Які труднощі зі здобуттям вищої освіти за два роки повномасштабної війни Вам вдалося подолати?»: Переїзд, окупація; Контакт з викладачами, тобто я можу повідомити, якщо в мене не було можливості, мене зрозуміють і дадуть завдання, аби все ж таки отримати бали. І організація свого часу, тобто коли не було світла, я сідала і робила завдання, і це було прям дуже круто, бо, по-перше, іншого часу і можливостей не буде, ну і помітила, що швидше виходить тощо.

Результативність освітнього процесу в умовах дистанційної роботи респонденти оцінили як середню (45,5%) і високу (54,5%).

У відповідях на питання «Чи погіршилася якість освіти у зв'язку з тимчасовим переміщенням університету?» думки респондентів розділилися. 13,6% відповіли, що погіршилася, 18,1% так не вважають, 68,3% – важко визначитися з відповіддю: *Дуже не вистачає 4 корпусу з радіо та телеобладнанням; На жаль, я ще не навчалася в університеті коли він був у Бердянську, тому важко дати відповідь; Особисто не знаю, але те, що чула від старших курсів це те, що навчання просто стало іншим – не кращим і не гіршим. Бо зараз є можливість побачити стільки наочності в новинах сьогодення, усі фейки, трабли і порушення норм тощо.*

Відповіді на питання «Як впливає на якість Вашої освіти відсутність матеріально-технічної бази університету?» розподілилися так:

- дистанційна освіта повністю покриває всі потреби, які виникають у процесі навчання – 9,1%;
- немає доступу до теле- та радіостудії, щоб повністю відчувти на собі, як працюють фахівці в медіа – 63,6%;
- немає програмного забезпечення для опанування навичок роботи з фото-, аудіо- та відеоматеріалами – 18, 2%
- скоротився список баз практики для журналістів – 9, 1%.

18,1% респондентів вважають, що умови дистанційної освіти на третьому році повномасштабного вторгнення покращилися, 31,8% зазначили, що організація дистанційного навчання залишилась на тому ж рівні, 60,1% – складно відповісти.

На питання «Чи влаштовує особисто Вас дистанційне навчання?» здобувачі надали такі відповіді: *Наразі це дуже зручно; Так, це дає змогу поєднувати навчання з роботою; Мене повністю влаштовує, тому що пари проводяться на доволі високому рівні із застосуванням цікавих*

інтерактивних завдань; Влаштовує через можливість продовжувати навчання у тому ж закладі та через можливість присутності на парах з будь-якого місця, але очний формат безумовно був би цікавішим; Ні, мені набагато комфортніше навчатися очно; Влаштовує, тому що це доступно, але не ефективно на 100%; Одnocześnie так і ні. З одної сторони: дистанційне навчання зручне, бо можна сидіти вдома та нікуди не виходити, а з другої: не вистачає реального спілкування зі студентами, викладачами. Іноді хочеться поринути у реальне студентське життя, побувати у стінах університету; Мені дуже подобається, що викладачі максимально стараються робити процес навчання на максимально високому рівні, але завжди є але... Я розумію, що звичайне навчання у Бердянську було б набагато яскравіше, жорсткіше, ефективніше, до того ж був би фізичний контакт з викладачами і одногрупниками, а це дуже важливо. Тож, якщо відповідати на питання, ні, мене не влаштовує дистанційне навчання тощо.

Думки здобувачів з цього питання розділилися: комусь дистанційна освіта допомагає поєднувати навчання з роботою, а комусь не вистачає живого спілкування, студентського життя і матеріально-технічної бази для повноцінного здобуття освіти, але водночас таке навчання дає змогу отримувати знання в університеті, який тимчасово переміщений на підконтрольну Україні територію і який, будучи «університетом без стін»,¹² надає якісну, конкурентну освіту здобувачам з різних куточків не тільки України, а й світу.

Загалом, можна вважати ставлення до дистанційної освіти в БДПУ позитивним: *За стільки років, дистанційна освіта вдосконалилася добре; Мене влаштовує організація дистанційного навчання; Наразі стан влаштовує, та і в більшості проблем винний не університет тощо.*

Серед пропозицій щодо покращення організації дистанційного навчання в університеті, які надали респонденти, можемо виділити такі: *На мою думку, дистанційна освіта зараз дає максимум, що вона може дати. Покращення можливе тільки на очній формі навчання, що є зараз неможливим, на жаль; Вимагати від студентів завжди увімкненої камери на парах, це додасть організованості і активу. Можливо саме для заочної форми навчання створити декілька міні-тестів на час, коли нема сесій, аби знання не втрачались, і можна повідомляти про складні завдання трохи раніше, а не робити їх легшими тощо.*

---

¹² Університет без стін: збереження академічного потенціалу в умовах війни. Колективна монографія / за редакцією Яни Сичкової; авт. кол. І. Богданов, О. Гуренко, С. Ковачов, Г. Лопатіна, А. Попова, Я. Сичкова, Н. Цибуляк. Видавництво «Aliyant». 236 с.

3. Медіаосвітній компонент як обов'язковий складник дистанційного навчання

В сучасних українських працях медіаосвіту розглядають здебільшого в широкому розумінні: не тільки як компонент навчання здобувачів освіти, а й як довгострокову суспільно-просвітницьку діяльність, до того ж без вікових обмежень. Виходячи з цього, медіаосвіта – це постійний, безперервний розвиток і самовдосконаленням особистості як члена суспільства. Зокрема медіаграмотності та критичному мисленню присвятили свої дослідження Т. Бакка, Н. Бобаль, О. Бурім, О. Волошенюк, Г. Головченко, В. Дубровський, Р. Євтушенко, В. Іванов, Т. Іванова, Л. Кульчинська, А. Литвин, Т. Мелещенко, Ю. Мірошниченко, О. Мокрогуз, О. Нікітченко, Г. Онкович, Б. Потятинник, В. Робака, О. Тарасова, О. Тягло та ін.

Важливий складник модернізації освіти – Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція схвалена Президією Національної академії педагогічних наук України 21 квітня 2016 року¹³), яка базована на дослідженні рівня медіакультури українців, а також міжнародному досвіді організації цієї галузі. Дефініцією медіаосвіти саме із згаданого документа ми керуємося в наших наукових розвідках, оскільки вона засвідчує необхідність цього компоненту в освітньому процесі різних рівнів здобуття освіти: «Медіаосвіта – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій»¹⁴.

Нам імпонує також визначення медіаосвіти в працях Б. Потятинника. Науковець вкладає в нього цілісний комплекс знань та навичок для правильного сприйняття інформації як продукту засобів масової комунікації: «Медійна освіта – це науково-освітня сфера діяльності, яка ставить собі за мету сприяти індивіду сформувати сталий психологічний захист від маніпуляцій чи експлуатації з боку медіа і розвинути інформаційну культуру. У свою чергу, медійна освіта спрямована на масове оволодіння необхідними журналістськими навичками та новітніми технологіями, і на захист індивідів від надміру агресивного інформаційного довкілля»¹⁵.

---

¹³ Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьоновой, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 20 с.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Потятинник Б. Масова журналістська освіта – а чому б ні? *МедіаКритика*. 2005. Ч. 10.

Журналісти та представники дотичних до цієї професій мають займатися медіаосвітою на професійному рівні. Відповідно розвитку медіаграмотності під час освітнього процесу в університеті відіграє особливо важливу роль, адже саме в цей період відбувається становлення студента як майбутнього професіонала в галузі. Різноманітні медіаосвітні заходи, майстер-класи або факультативи повинно бути невід'ємною частиною навчання в закладах загальної середньої освіти, проте зараз ці елементи лише починають впроваджуватися в таких установах, а тому вся відповідальність за формування й розвиток критичного мислення лежить на закладах вищої освіти.

Медіаосвіта в закладах четвертого рівня акредитації умовно розділена на такі основні напрями: 1) медіаосвіта майбутніх журналістів, редакторів, режисерів, продюсерів, акторів, операторів тощо, тобто професіоналів в медіагалузі; 2) медіаосвіта здобувачів, які навчаються на інших спеціальностях.

Викладання освітніх компонент спеціальності 061 Журналістика в БДПУ, особливо у воєнних реаліях, базоване, окрім знань із історії й теорії медіа, на розвиткові здібностей студентів до критичного мислення, критичної автономії особистості, вмінні сприймати й аналізувати медіатексти, розуміти їх соціальні, культурні, політичні підтексти, декодувати медіаповідомлення.

Провідною метою медіаосвіти в закладах різних рівнів акредитації є навчити аудиторію аналізувати та виявляти маніпулятивні впливи медіа, орієнтуватися в інформаційному потоці сучасного демократичного суспільства. Зокрема, у процесі лекційних та практичних / лабораторних занять варто приділяти увагу дослідженню впливу медіа на індивідів і соціум загалом за допомогою так званих «кодів», технологій, розвивати критичне мислення здобувачів щодо медіатексту, а також наголошувати на створенні власних медіатекстів із дотриманням принципів та журналістських стандартів.

В умовах інформаційного потоку студентам потрібно дати орієнтир, навчити грамотно сприймати інформацію з різноманітних джерел, розуміти, аналізувати, мати уявлення про механізми та наслідки її впливу на глядачів / читачів / слухачів. Однобока або спотворена інформація, якій властиве пропагандистське навіювання, безсумнівно, потребує осмислення. Тому корисним буде, щоб здобувачі освіти могли визначати такі аспекти: відмінності між правдивими, загальновідомими фактами й заданими, які вимагають перевірки; надійність джерела інформації; упередженість судження; сумнівні та двозначні аргументи; логічну несумісність у ланцюзі міркування тощо.

Із реаліями сьогодення зміст та мета медіаосвіти трансформуються. Медіатехнології повинні ефективно інтегруватися в усі навчальні

дисципліни, сприяти створенню сучасних баз даних, модифікації форм навчання та способів комунікації, впровадженню інноваційних технологій професійної підготовки тощо. З досвіду вчених, варто використовувати таку послідовність етапів медіаосвіти: опанування нових технічних засобів; навчання сприймати інформацію з різноманітних джерел; навчання оцінювати якість інформації; формування критичного мислення; навчання емоційного сприйняття творів сучасної медіакультури; розкриття технології створення та інтерпретації інформації; творчість за допомогою засобів нових медіа¹⁶.

Упровадження медіакомпоненту в освітній процес здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 061 Журналістика в БДПУ відбувається в межах освітньо-професійної програми, яка «спрямована на розвиток глибоких знань з теорії журналістики та соціальних комунікацій, навичок підготовки (написання та редагування) журналістських матеріалів для різних видів ЗМК (друкованих, радіо, телебачення, інтернет-ЗМІ, нових медіа), враховуючи їх специфіку, використання програмного забезпечення та технічного обладнання для провадження журналістської діяльності, вміння застосовувати набуті знання у практичній діяльності, а також формування критичного мислення та здатності до подальшого навчання»¹⁷.

Медіаосвіта може бути інтегрована з традиційними компонентами освітньо-професійної програми або автономна (дисципліни за вибором здобувачів, факультативи тощо). Згідно з освітньо-професійною програмою «Журналістика» медіаосвітній складник наявний при вивченні таких обов'язкових дисциплін, як-от: журналістський фах, редагування для журналістів, основи журналістики, теорія і методика журналістської творчості, історія журналістики, масова комунікація та інформація, міжнародна журналістика, нові медіа, журналістське розслідування тощо. Обов'язкові дисципліни медіакритика, верифікація та фактчек повністю підпорядковані основним цілям медіаосвіти. Розвиток медіаграмотності відбувається й через спеціально спрямовані дисципліни за вибором здобувачів освіти, наприклад: критичне мислення, інформаційні війни, анатомія пропаганди, проблематика ЗМК, медіаграмотність, дискусійний клуб, блогінг, соціологія масової комунікації.

---

¹⁶ Литвин А. В., Робак В. С. Завдання медіаосвіти в підготовці фахівців // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2013. № 3. С. 31–37.

¹⁷ Освітньо-професійна програма «Журналістика» першого рівня вищої освіти за спеціальністю 061 Журналістика галузі знань 06 Журналістика / гарант програми Ю. Мельнікова. Бердянськ : Бердянський державний педагогічний університет, 2023. URL: https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/061_ZHurnalistyka.pdf (дата звернення: 23.03.2024)

Погоджуємося з твердженням Т. Валюкевич, О. Трубіциної та Є. Шакурова про те, що «розвиток критичного мислення не є властивістю, вродженою від народження; натомість, його можна сформуванати як самостійно, так і через навчальний процес у рамках вивчення специфічних дисциплін»¹⁸. Здатність аналізувати інформацію й приймати чіткі обґрунтовані рішення, а також ефективно протистояти інформаційному тиску – сутність критичного мислення, якому необхідно приділяти максимум уваги на заняттях у вищій школі.

Важливість медіаосвіти у період навчання в закладі вищої освіти розуміють і здобувачі, про що свідчать результати опитування. На питання *Чи змінилося Ваше ставлення до важливості розвитку медіаграмотності після 24 лютого 2022 року?* 59,1% дали схвальну відповідь, *Ні, я й раніше розумів/ла, що медіаосвіта – один із пріоритетів* – 40,9%.

Із-поміж навичок медіаграмотності, які варто виокремити під час успішного дистанційного навчання студенти назвали такі, пояснюючи свою думку: *Не всю інформацію сприймати за правильну; Вміння аналізувати свою інформаційну бульбашку та інфопотік; Виявлення фейків, бо важливо розповсюджувати справжню інформацію; Перевірка інформації, регулювання інформаційного потоку, грамотне використання соціальних мереж; Навички критичного мислення; Свідомий пошук інформації, по-перше, це про академічну доброчесність, і, по-друге, усвідомлювати де є дезінформація, а тобто об'єднавши ці підпункти – слід обирати перевірені, офіційні джерела, а в навчанні робити посилання на них тощо.*

ВИСНОВКИ

Кожного дня всі учасники освітнього процесу мають долати виклики війни: дистанційна освіта, нестабільний інтернет, повітряні тривоги, щоденні обстріли прифронтових територій, та й усієї України в цілому тощо. Повномасштабна війна погіршила доступ до освіти, негативно вплинула на якість освітнього процесу й успішність, але вона зробила кожного з нас сильнішим, що дає сил та насаги долати щоденні виклики і протистояти всім труднощам, які виникають через воєнні дії в Україні.

Отже, розвиток медіаосвіти та забезпечення її масового впровадження в закладах освіти є першочерговим завданням. Особливо це стосується освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців

---

¹⁸ Трубіцина О., Валюкевич Т., Шакуров Є. Розвиток критичного мислення як ключової компетенції студентів у вищій школі. *Вісник науки та освіти. Серія: Філологія, Педагогіка, Соціологія, Культура і мистецтво, Історія та археологія.* 2024. № 2(20). С. 1230–1244.

у галузі журналістики, оскільки вони в подальшій професійній діяльності виявлятимуть свою компетентність на різноманітних медіаплатформах та створюватимуть достовірну та необхідну суспільству інформацію.

АНОТАЦІЯ

У сучасних реаліях, коли в Україні щодня від російської агресії гинуть люди, зокрема й діти, дистанційна освіта – це можливість безпечно для життя опанувати знання й навички в будь-якому закладі на всіх рівнях; це шанс тимчасово переміщених університетів на провадження своєї діяльності зі збереженням кадрового потенціалу та здобувачів, які зробили свого часу вибір на користь рідного закладу та країни.

У дослідженні розглянуто роль, сутність та значення дистанційної освіти, зокрема в період після повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Виявлено її переваги та недоліки. З метою виявлення ефективності дистанційного навчання, бар'єрів, які з цим пов'язані, шляхів подолання труднощів під час здобуття вищої освіти було проведено анонімне опитування «Дистанційне навчання під час війни» серед здобувачів, які навчаються за спеціальністю 061 Журналістика в БДПУ. У результаті його аналізу з'ясовано, як оцінюють студенти-журналісти дистанційний формат та свою результативність, які проблеми виділяють та як бачать їх розв'язання, а також що очікують від навчання в подальшому.

У дослідженні наголошено на необхідності медіаосвіти як невід'ємного компонента освітнього процесу, розширення її теоретичного та практичного потенціалу, затребуваності в сучасному суспільстві, зважаючи на специфіку інформаційного простору, у якому перебуває Україна. Визначено місце медіаосвітнього компоненту в процесі здобуття фахової вищої освіти в Бердянському державному педагогічному університеті. Його можна інтегрувати з традиційними дисциплінами освітньо-професійної програми чи вводити автономно (дисципліни за вибором здобувачів, факультативи тощо). Закцентовано на поглядах здобувачів освіти щодо важливості розвитку медіа грамотності як для професійного становлення в галузі журналістики, так і для уникнення різного роду інформаційних бар'єрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Відповіді на поширені запитання щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану / Міністерство освіти і науки України.
URL: [https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/vidpovidi-](https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/vidpovidi)

na-poshireni-zapitannya-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-umovah-karantinnih-obmezhen(дата звернення: 25.03.2024).

2. Горбатюк Р. М. Структурно-функціональна модель технології формування педагогічної фасилітації майбутніх інженерів-педагогів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: збірник наукових праць. Вип. 44. Київ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. С. 290–294.

3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 20 с.

4. Курлянд З. Н. Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб. Київ : «Знання», 2012. 390 с.

5. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс : навч. посіб. / за ред. В.М. Кухаренка. 3-тє вид. Харків : НТУ«ПІ», «Торсінг», 2019. 320 с.

6. Литвин А. В., Робак В. Є. Завдання медіаосвіти в підготовці фахівців. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2013. № 3. С. 31–37.

7. Освітньо-професійна програма «Журналістика» першого рівня вищої освіти за спеціальністю 061 Журналістика галузі знань 06 Журналістика / гарант програми Ю. Мельнікова. Бердянськ : Бердянський державний педагогічний університет, 2023. URL: https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/061_ZHurnalistyka.pdf (дата звернення:23.03.2024)

8. Павленко О. О. Використання дистанційного навчання у вищих навчальних закладах. *Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Філософія. Психологія. Педагогіка. 2007. № 3 (21). С. 78–85.

9. Потятинник Б. Масова журналістська освіта – а чому б ні? *МедіаКритика*. 2005. Ч. 10.

10. Проблеми і перспективи розвитку онлайн-освіти: монографія / за заг. ред. д-рекон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, С. І. Котенка. Суми : Сумський державний університет, 2023. 125 с.

11. Рибалко А. П. Використання дистанційної форми навчання в процесі математичної підготовки студентів-економістів. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 5 (77). С. 106–111.

12. Родінова Н., Червоний М., Діордіца І. Особливості дистанційного навчання студентів в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2022. № 4(9). С. 285–296.

13. Рула Н.В., Шульженко А.С. Розвиток медіаграмотності майбутніх журналістів у закладах вищої освіти. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Вип. 2. Бердянськ : БДПУ, 2022. С. 365–375

14. Троцько В., Чернозубкін І. Досвід використання системи дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 2 (70). С. 100–105.

15. Трубіцина О., Валюкевич Т., Шакуров Є. Розвиток критичного мислення як ключової компетенції студентів у вищій школі. *Вісник науки та освіти. Серія: Філологія, Педагогіка, Соціологія, Культура і мистецтво, Історія та археологія*. 2024. № 2(20). С. 1230–1244.

16. Університет без стін: збереження академічного потенціалу в умовах війни : колективна монографія / за редакцією Яни Сичікової; авт. кол. І. Богданов, О. Гуренко, С. Ковачов, Г. Лопатіна, А. Попова, Я. Сичікова, Н. Цибуляк. Видавництво «Aliyant», 236 с.

17. Ушкаленко І. М., Зелінська Ю. С. Дистанційна форма навчання у вищих навчальних закладах України та інших країнах. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6254> (дата звернення: 25.03.2024).

Information about the authors:

Melnikova Yuliia Oleksandrivna,
Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Social Communications
Berdyansk State Pedagogical University
66, Zhukovsky Str., Zaporizhzhia, 69000, Ukraine

Rula Nataliya Volodymyrivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Social Communications
Berdyansk State Pedagogical University
66, Zhukovsky Str., Zaporizhzhia, 69000, Ukraine

Shulzhenko Anzhelika Serhiivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Social Communications
Berdyansk State Pedagogical University
66, Zhukovsky Str., Zaporizhzhia, 69000, Ukraine